

رستاخیز جسم

در یهودیت و مسیحیت نخستین

﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَىٰ

وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ أَكْرَمَكُمْ

عِنْدَ اللَّهِ أَتَقَاكُمْ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ﴾

حجرات (۴۹)، ۱۳

ستزر، کلودیا، ۱۹۵۲-م.
رستاخیز جسم در یهودیت و مسیحیت نخستین/کلودیا ستزر؛ ترجمه
سعید کریمپور. قم: نشر ادیان، ۱۳۸۹.
۴۴۷ص - (نشر ادیان).

ISBN: 978-964-2908-31-8

عنوان اصلی: Resurrection of the body in early Judaism and early
Christianity doctrine, community, and self- definition, c 2004

چاپ دوم، زمستان ۱۴۰۳

فهرست نویسی بر اساس اصلاحات فیپا.
۱. رستاخیز — تاریخ عقاید. الف. کریمپور، سعید، ۱۳۵۸، مترجم. ب. نشر
ادیان. ج. عنوان.

۲۳۶/۸

BT ۸۷۲ / س ۲ ر ۵

۲۲۰۴۱۲۱

کتابخانه ملی ایران

رستاخیز جسم

در یهودیت و مسیحیت نخستین

■
کلودیا ستزر

مترجم: سعید کریم پور

۱۴۰۳

قم، پردیسان، روبه روی مسجد امام صادق (علیه السلام)، دانشگاه ادیان و مذاهب.
تلفن: ۰۲۵-۳۲۸۰۳۱۷۱
همراه: ۰۹۱۲۷۵۴۵۷۷۸
فروشگاه اینترنتی:

 @Libadyan

www.Adyanpub.com

رستاخیز جسم

در یهودیت و مسیحیت نخستین

- مؤلف: کلودیا ستزر
- مترجم: سعید کریم پور
- ناشر: نشر ادیان
- نوبت چاپ: دوم، زمستان ۱۴۰۳
- طراح: مهدی محمدی شجاعی، شهرام بردبار
- چاپ: مؤسسه بوستان کتاب
- شمارگان: ۵۰۰ نسخه
- مرجع قیمت: وبسایت رسمی انتشارات دانشگاه ادیان و مذاهب
- شابک شومیز: ۹۷۸-۹۶۴-۲۹۰۸-۳۱-۸ جلدسخت: ۰-۲۹-۷۹۶۹-۶۲۲-۹۷۸

(کلیه حقوق محفوظ و مخصوص ناشر است)

تکثیر، انتشار و بازنویسی این اثر یا قسمتی از آن به هر شیوه (از قبیل چاپ، فتوکپی، الکترونیکی، صوت و تصویر) بدون اجازه مکتوب ناشر ممنوع و پیگرد قانونی دارد.

فهرست مطالب

- تشکر و سپاس‌گزاری ۱۱
- مقدمه مترجم ۱۵

فصل اول: سرآغاز

- بررسی تاریخی ۳۳
- دوره نفوذ تمدن یونانی ۴۴
- رستاخیز و تعلق ۶۱

فصل دوم: رستاخیز در یهودیت نخستین

- فریسیان و صدوقیان ۶۹
- فریسیان کیستند؟ ۷۰
- یوسفوس ۷۴
- فریسیان، صدوقیان و رستاخیز مردگان در انجیل‌ها ۷۹
- جمع بندی ۸۶
- فریسیان، صدوقیان و رستاخیز در کتاب اعمال رسولان ۸۷
- جمع بندی ۹۳
- فریسیان و صدوقیان در نوشته‌های ربّانی (خاخامی) ۹۴

- ۹۷..... جمع بندی.....
- ۱۰۰..... رستاخیز مردگان در عبادات یهودی: براخای «گوروت».....
- ۱۰۷..... میشنا و توسفتا.....
- ۱۱۶..... جمع بندی.....
- ۱۱۷..... رستاخیز؛ نماد و استراتژی.....
- ۱۱۸..... رستاخیز؛ خلاصه یک جهان بینی.....
- ۱۲۰..... رستاخیز؛ مبهم و انتزاعی.....
- ۱۲۲..... رستاخیز؛ مشخص کننده مرزها.....
- ۱۲۳..... رستاخیز؛ ساختار بخش جامعه.....
- ۱۲۳..... رستاخیز؛ مشروعیت بخش به مبلغان خود.....
- ۱۲۴..... رستاخیز؛ پدید آمده از عنصر فرهنگی یهودی.....
- ۱۲۷..... رستاخیز؛ حل کننده مشکلات.....
- ۱۲۹..... رستاخیز به پیروان خود اجازه می‌دهد که... ..
- ۱۳۲..... جمع بندی.....

فصل سوم: رستاخیز در میان پیروان عیسی

- ۱۳۷..... عیسی تاریخی.....
- ۱۴۰..... کلیسای قرن‌تینان.....
- ۱۴۳..... نامه نخست قرن‌تینان: یک برنامه ضد امپراتوری.....
- ۱۴۸..... جایگاه رستاخیز در برنامه ضد امپراتوری.....
- ۱۵۶..... رستاخیز جسم در برنامه ضد امپراتوری.....
- ۱۶۴..... رستاخیز؛ نماد و استراتژی.....
- ۱۶۴..... رستاخیز؛ خلاصه یک جهان بینی.....
- ۱۶۵..... رستاخیز؛ مبهم و انتزاعی.....

فهرست مطالب ◇ ۷

- ۱۶۶ ..... رستاخیز؛ مشخص کننده مرزها
- ۱۶۷ ..... رستاخیز؛ ساختار بخش جامعه
- ۱۶۸ ..... رستاخیز؛ مشروعیت بخش به مبلغان خود
- ۱۶۹ ..... رستاخیز؛ حل کننده دسته‌ای از مشکلات
- ۱۷۰ ..... رستاخیز به پیروانش اجازه می‌دهد در جهان ...

فصل چهارم: رستاخیز در مسیحیت نخستین

- ۱۷۵ ..... نخستین پدران مقدس
- ۱۸۱ ..... یوستین شهید
- ۱۹۱ ..... درباره رستاخیز
- ۲۰۰ ..... جمع بندی
- ۲۰۳ ..... رستاخیز؛ نماد و استراتژی
- ۲۰۳ ..... رستاخیز؛ چکیده یک جهان بینی
- ۲۰۴ ..... رستاخیز؛ مشخص کننده مرزها
- ۲۰۴ ..... رستاخیز؛ ساختار بخش جامعه
- ۲۰۶ ..... رستاخیز؛ مشروعیت بخش به معتقدان خود
- ۲۰۶ ..... رستاخیز؛ حل کننده دسته‌ای از مشکلات
- ۲۰۷ ..... رستاخیز به مردم اجازه می‌دهد که ...
- ۲۰۹ ..... آتناگوراس
- ۲۱۴ ..... تقاضایی به خاطر مسیحیان
- ۲۱۹ ..... درباره رستاخیز
- ۲۲۶ ..... رستاخیز؛ نماد و استراتژی
- ۲۲۷ ..... رستاخیز؛ چکیده یک جهان بینی
- ۲۲۸ ..... رستاخیز؛ مبهم و انتزاعی

- ۲۲۹..... رستاخیز؛ مشخص کننده مرزها.....
- ۲۳۱..... رستاخیز؛ ساختار بخش جامعه.....
- ۲۳۲..... رستاخیز؛ بر آئند تأثیر عناصر فرهنگی گوناگون.....
- ۲۳۴..... رستاخیز؛ حل کننده دسته‌ای از مشکلات.....
- ۲۳۵..... رستاخیز به پیروانش اجازه می‌دهد در جهان.....

فصل پنجم: حمله‌های بی‌ایمانان به باور مسیحی رستاخیز

- ۲۳۹..... کلسوس و کیکیلیوس.....
- ۲۴۱..... مسیحیان؛ افرادی دانش نیاموخته و از طبقه اجتماعی پایین.....
- ۲۴۴..... مسیحیان؛ ضد جامعه.....
- ۲۴۷..... مسیحیان؛ بی‌ارزش کننده زندگی در جهان.....
- ۲۴۸..... مسیحیان؛ خودخواه و بی‌شرم.....
- ۲۴۹..... رستاخیز؛ برخلاف برهان و منطق.....
- ۲۵۳..... رستاخیز؛ متناقض با قدرت و شأن خداوند.....
- ۲۵۷..... جسم؛ پست و زوال پذیر.....

فصل ششم: یافته‌های تاریخی درباره عقیده رستاخیز

- ۲۶۶..... سنگ نوشته‌ها.....
- ۲۶۶..... اشاره‌های آشکار به رستاخیز در منابع یهودی.....
- ۲۷۱..... اشاره‌های کنایه‌ای به رستاخیز.....
- ۲۷۳..... اشاره‌های مبهمی که می‌توانند درباره رستاخیز باشند.....
- ۲۷۴..... سنگ‌نوشته‌های مسیحی.....
- ۲۸۱..... تابوت‌های استخوان.....
- ۲۹۰..... وسایل درون مقبره.....
- ۲۹۳..... نتایج.....

فصل هفتم: رشد دفاعیه‌ها دربارهٔ رستاخیز

۲۹۹	ایرنائیوس
۳۰۲	فرضیه: یگانگی خداوند
۳۰۶	جسم، نفس و روح
۳۱۱	اکونومی (برنامه کمال)
۳۱۲	خلاصه‌سازی
۳۱۳	جمع‌بندی
۳۱۷	ترتولیان
۳۲۱	کتاب دفاعیه
۳۲۹	کتاب رستاخیز مردگان

فصل هشتم: نتیجه‌ها

۳۴۳	تکامل باور رستاخیز
۳۴۶	پیام فروپاشی‌گرانه رستاخیز
۳۵۰	استفاده از فن بیان و دفاع از رستاخیز
۳۵۳	فایده باور به رستاخیز
۳۵۵	قدرت و مشروعیت الهی
۳۵۸	یکپارچگی جسم و نفس
۳۶۱	عدالت
۳۶۳	رستاخیز از کتاب مقدس ثابت می‌شود
۳۶۴	مشروعیت کسانی که رستاخیز را تبلیغ می‌کنند

ضمیمه: رستاخیز در گزیده‌ای از اسناد نوشتاری نجع حمّادی

۳۷۴	سخنان توما
۳۷۵	انجیل توما

- کتاب تومای مجادله گر ۳۸۱
- کتاب اعمال توما ۳۸۴
- رساله درباره رستاخیز (نامه به رژینوس) ۳۸۸
- انجیل فیلیپ ۳۹۳
- نشانه‌های اختصاری ۳۹۷
- منابع و مأخذ ۴۰۱
- منابع کهن (نمایه فارسی) ۴۲۷
- منابع کهن (نمایه لاتین) ۴۳۲
- نمایه لاتین ۴۳۵
- نمایه فارسی ۴۴۳

تشکر و سپاس‌گزاری

می‌خواهم از افراد زیادی که با تشویق، توصیه و پیشنهاد منابع با تهیه این اثر در ارتباط بوده‌اند به ویژه «آندره برلین» (Andrea Berlin)، «دبرا رد بلانک» (Debra Reed Blank)، «توماس فرگوسن» (Thomas Ferguson)، «مارتین گودمن» (Martin Goodman)، «تیموتی هورنر» (Timothy Horner)، «رابین یسنن» (Robin Jensen)، «ریچارد کالمین» (Richard Kalmin)، «نیتا کروانس» (Nita Krevans)، «استیو میسون» (Steve Mason)، «بایرون مک کین» (Byron McKane)، «ست شوارتز» (Seth Schwartz)، «آلن سگال» (Alon Segal)، «استفان شوماکر» (Stephen Shoemaker)، «برتون ویسوتزکی» (Burton Visotzky) و «آزان یادین» (Azzan Yadin) تشکر کنم.

همچنین از «ست کاسن» (Seth Kasten) کتابدار بخش مرجع کتابخانه دانشکده الهیات که درخواست‌های سختگیرانه مرا در طول سال‌هایتمادی با بزرگواری پاسخ گفت سپاس گزارم. «جان جی. کولینز» (John J. Collins) بخشی از اولین پیش نویس کتاب را مطالعه کرد و توصیه‌های سودمندی به من نمود.

همکارانم «سلیا داچ» (Celia Deutsch) و «دونالد گری» (Donald Gray) نسخه دست نویس اولیه این اثر را به دقت خواندند و با نقادای دقیق بسیاری از خطاها و نظرات مغشوش را برطرف ساختند.

مراحل نخستین تدوین کتاب نیز از سوی مؤسسه «اسپالدینگ تراست» (Spalding Trust) (در انگلستان) و با یک دوره مرخصی از کالج «منهتن» (Manhattan College) مورد حمایت قرار گرفت.

مایه خوشحالی و البته کمی تشویش خاطر است که تقریباً هم زمان با من دو دانشمند ممتاز دیگر نیز دست به تألیف آثاری برجسته درباره رستاخیز زده‌اند. کتاب «رایت» (I.N.T. Wright) هنگامی منتشر گردید که بیشتر حجم کار من تمام شده بود و من بسیاری از مطالب او را سودمند و مطابق با کتاب خود یافتم. کتاب «سگال» (Alan Segal) تا این لحظه که این کتاب در دست چاپ است هنوز منتشر نشده؛ اما من از گفت‌وگو با او، شرکت در سخنرانی عمومی و تشویق دوستانه‌اش بهره مند شدم.

از چاپخانه دانشگاه آکسفورد برای اجازه نشر بخش‌هایی از مقاله من به عنوان «رستاخیز به عنوان نماد و استراتژی» که نخست در مجله رسمی «آکادمی آمریکایی دین» (JAAR) منتشر گردید نیز سپاس گزارم.

تشکر ویژه‌ای از ویراستار خود «پاتریک الکساندر» (Patric Alexander) دارم که همکاری‌اش با من آن‌چنان بود که همیشه کتاب را همچون یک پروژه مشترک احساس می‌کردم. معیارهای مورد نظر او سطح این اثر را بالاتر برده و حمایت مداوم او [نشر] آن را امکان پذیر ساخته است.

سپاس عمیق خود را به همکارانم در کالج منهتن که فضایی گرم و علمی

برایم فراهم کردند و نیز به خواهران دانشمند و دوستان حامی ام «سلِیا داچ» (Celia Deutsch) و «دایانه شارون» (Diane Sharon) ابراز می‌دارم. فرزندانم «لورا» (Leura) و «الکساندر» (Alexander) مرا در این کار، متمرکز و پر انرژی نگه داشتند. همسر من «مایکل گرین والد» (Michael Greenwald) در قلب زندگی و کتاب من جای دارد. برکات روزانه حضور آنان مرا در به پایان رساندن این اثر یاری نموده است.

کلودیا ستزِر

مقدمه مترجم

«رستاخیز» همچنان که می‌دانیم یکی از اصول مهم و بنیادین آیین‌های بزرگ الهی است. همهٔ ادیان باستان از یهودیت گرفته تا مسیحیت و اسلام همواره بر این اصل اساسی تأکید داشته‌اند و هر یک به نحوی در شرح و تبیین آن برای پیروان خود کوشیده‌اند.

این موضوع به سبب اهمیت خاص خود در قرون گذشته همواره مورد توجه اندیشمندان و منتقدان قرار داشته و بحث و نقدهای فراوانی درباره آن صورت گرفته است؛ بحث و نقدهایی که جدا از جنبه‌های نفی و اثبات، نقش بسیار مهمی در تکامل فکری بشر و رشد عقلانیت و خردگرایی او داشته است.

در این‌که رستاخیز یکی از اصول بنیادین و تردیدناپذیر هر مکتب الهی است تردیدی نیست؛ اما جدای از جنبه ایمانی و تعبدی مسأله، آنچه منجر به بحث‌های فراوان درباره آن گردیده، ماهیت و چگونگی تحقق آن است. پیروان ادیان گذشته بیشتر نسبت به اصل رستاخیز نگاه مثبتی داشته‌اند؛ اما درباره جسمانی یا روحانی بودن آن دیدگاه‌های متفاوت یدارند. حتی آن دسته از پیروان ادیان که جسمانی بودن رستاخیز

را می‌پذیرفتند نیز درباره چگونگی تحقق آن با یکدیگر اختلاف نظر داشتند. یهودیان، آن را موهبتی الهی می‌دانستند که تنها به قوم اسرائیل اختصاص خواهد یافت، مسیحیان آن را شامل همه مؤمنان در سراسر جهان می‌دانستند و مسلمانان نیز به استناد آیات قرآن کریم بر این باور بودند که رستاخیز جسمانی افزون بر انسان‌ها شامل دیگر موجودات زنده نیز خواهد بود. بنابراین می‌بینیم که این باور از نخستین خاستگاه‌های خود تا زمان پیامبر اسلام صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ همواره یک سیر تکاملی داشته و با ظهور آن حضرت به کامل‌ترین حد خود رسیده است.

بررسی مسأله رستاخیز جسم و دلایلی که از دیدگاه علمی، فلسفی و کلامی برای آن اقامه می‌شود، بحث مفصلی است که دانشمندان الهیات به اندازه کافی در آثار خود به آن پرداخته‌اند و هدف این کتاب به هیچ وجه ورود به آن نیست. در واقع کتاب حاضر تنها جنبه تاریخی این مسأله و پیشینه و سیر تکامل کلامی آن را بررسی کرده و هدف آن تنها مطالعه دیدگاه‌هایی است که نخستین پیروان دو آیین بزرگ یهودیت و مسیحیت به‌ویژه در فاصله قرن دوم پیش از میلاد تا قرن دوم میلادی نسبت به آن داشته‌اند و نویسنده نسبت به هیچ کدام از آن‌ها موضع ردّ یا اثبات ندارد.

آنچه در این کتاب جنبه محوری دارد، بررسی آثار باستانی برجای مانده از پیروان آیین‌های پیش‌گفته، آیات کتاب‌های مقدس آنان و دیدگاه‌ها و آثار نوشتاری اندیشمندان قدیم ایشان درباره رستاخیز است که با هدف افزایش آگاهی‌های کلی خوانندگان در این زمینه صورت

گرفته است. بنابراین نویسنده در طول کتاب هیچ‌گاه باورهای شخصی خود را مطرح نساخته و با حرکت بر اساس یک نگاه کاملاً علمی و بی‌طرفانه، قضاوت نهایی را به عهده خوانندگان خویش گذاشته است.

دیدگاه‌های گوناگون پیروان آیین‌های بزرگ الهی نسبت به مسأله معاد و به ویژه رستاخیز جسم، از روزگاران کهن همواره مورد بحث و مطالعه دانشمندان بوده است. با وجود همه اختلافاتی که در گذشته میان پیروان ادیان در این باره وجود داشته است، تردیدی نیست که اصل موضوع؛ یعنی رستاخیز جسم، وجه اشتراک و در حکم نقطه پیوندی میان همه آنان بوده است و از این رو بسیاری از دانشمندان همواره کوشیده‌اند در آثار خود همه دیدگاه‌ها در این باره را به صورت یک زیرمجموعه کلی برای رستاخیز مطرح کرده و بر اساس معیارهای مورد پذیرش خود طبقه‌بندی نمایند.

رشد دیدگاه‌های انتقادی در دانش الهیات، اکتشافات گسترده باستان‌شناسی و در دسترس قرار گرفتن بسیاری از اسناد نوشتاری قدیمی همانند مجموعه «نجع حمّادی» پیشرفت چشمگیری در علم «رستاخیزشناسی» پدید آورد و این امکان را فراهم ساخت که محققان بتوانند مسائل مربوط به این حوزه از الهیات را با دقت بیشتری مورد بررسی قرار دهند. حاصل این مطالعات، صدها کتاب و مقاله مهم انتقادی است که در سال‌های اخیر از سوی دانشمندان سراسر جهان در این زمینه نگارش یافته و بیشتر آن‌ها در زمره برجسته‌ترین آثار علمی روزگار ما به شمار می‌روند.

برخی از این آثار، دیدگاه‌های تازه و بکری را از جنبه‌های گوناگون تاریخی، باستان‌شناسی، روان‌شناسی، جامعه‌شناسی و ... مطرح ساخته‌اند که چشم‌انداز نوینی به این موضوع بنیادین و بسیار بحث‌انگیز گشوده‌اند. کتاب حاضر نیز از جمله همین آثار است که از سوی مراجع علمی جهان به عنوان یکی از مهم‌ترین منابع علمی و دانشگاهی در این زمینه شناخته شده و از آن‌جا که چکیده‌ای از همه دیدگاه‌های مهم دانشمندان گذشته را در یک مجموعه گردآورده، از بهترین و جامع‌ترین آن‌ها به شمار می‌رود.

***

نویسنده کتاب؛ خانم «کلودیا ستزر»^۱ فارغ‌التحصیل رشته الهیات از دانشگاه کلمبیا و استاد کرسی مطالعات دینی در کالج منهتن^۲ در آمریکا است که تا کنون آثار گران سنگی به جهان علم و دانش تقدیم داشته است. تخصص علمی او بیشتر در حوزه تاریخ جوامع یهودی و مسیحی نخستین است و بیشتر آثاری که از او به چاپ رسیده نیز در همین زمینه است.

خانم ستزر دانشمندی یهودی است؛ اما در تحقیقات خود همواره نگاه بی‌طرفانه‌ای نسبت به مسائل دارد و موضوعات مورد بحث را از همه ابعاد ممکن مورد بررسی قرار می‌دهد. کتاب حاضر که از سوی همه مراجع علمی به عنوان یکی از بهترین آثار معادشناسی شناخته شده،

---

1. Claudia Setzer.

2. Manhattan College.

حاصل همین نگاه بی طرفانه و تأکید ایشان بر معیارهای نقد دقیق علمی است. او افزون بر کرسی استادی دانشگاه، ویراستاری چند مجله معتبر علمی از جمله ژورنال ادبیات انجیلی^۱ را نیز به عهده دارد. دیگر اثر مهم ایشان «پاسخ‌های یهودیان به مسیحیان اولیه»^۲ است که نخست به صورت سلسله مقالاتی در نشریه دانشگاه آکسفورد و سپس به صورت کتابی جداگانه در آمریکا منتشر شده است.

---

1. Biblical Literature.

2. *Jewish Responses to Early Christians*; Fortress Publishing, 1994.